

УДК 332.13.6

А. В. Поспелов,

к.е.н., Харківська національна академія міського господарства

Т. А. Пушкар,

к.е.н., Харківська національна академія міського господарства

МІСЦЕ І ЗНАЧЕННЯ СУЧАСНОГО МІСТА В ФОРМУВАННІ ГОСПОДАРСЬКИХ КОМПЛЕКСІВ РЕГІОНІВ

The place and importance in shaping modern city economical complex

У статті розглянуто розвиток процесів урбанізації в Україні та світі. Визначено основні принципи формування міських агломерацій. Окреслено необхідність розробки стратегій розвитку міст як складової стратегії регіонального розвитку.

The article discusses the development of urbanization in Ukraine and abroad. The basic principles of urban agglomerations. Outlined the need to develop strategies for urban development as part of regional development strategy.

Ключові слова: *урбанізація, регіон, агломерація, стратегія регіонального розвитку.*

В процесі економічних, соціальних та політичних перетворень в сучасному суспільстві найбільш вагомим став їх територіальних вимір, а в першу чергу міста стають двигунами і центрами цих перетворень.

Основним об'єктом дослідження регіональної економіки виступають процеси територіальної організації економіки. У процесі виробництва сформувалися різних форм територіальної організації виробництва, серед яких виділяють: основні економічні зони, виробничі кластери, промислові райони, промислові агломерації, промислові вузли, промислові зони та інші. При переході до ринкових принципів введення господарства важливим питанням для територіальних організації виробництва є значення і роль міст і, насамперед, великих промислових міст України.

Кожен регіон при формуванні територіальної структури виробництва спирається на наявність власних природних ресурсів, особливості їх розміщення, традиційні, історичні особливості господарства регіону, його структуру, рівень економічного розвитку і спеціалізації. Всі ці регіональні особливості розвитку найбільш яскраво відбиваються в процесах урбанізації в регіонах. В кожному місті регіональні процеси соціально – економічного розвитку сконцентровані на обмеженій території зі значною чисельністю населення, що відбиває сучасні тенденції розвитку регіонів і, водночас, відображає актуальні питання

формування нових ринкових форм господарства в регіоні, соціальні питання, демографічну ситуації та інші основні проблеми регіонів України.

Таким чином, значну роль у соціально - економічного розвитку регіонів країни відіграють міста, які є центрами науково технологічного прогресу і позитивних змін в економічному житті держави. В міських агломераціях відбувається концентрація і перерозподіл фінансових потоків, зростає соціальна стратифікація, розвиваються інноваційні процеси, трансформуються новітні інституційні структури, змінюються архітектурні форми, вдосконалюється система управління містом і регіоном в цілому. Значне коло питань, які присвячені значенню і розвитку міст в різних аспектах (соціологічному, соціально – економічному, архітектурному, екологічному тощо) протягом багатьох років активно досліджувалося у вітчизняній та зарубіжній науці [1-5].

В той же час у великих містах зосереджуються не тільки позитивні, але й негативний потенціал, існують багато нагальних проблем, що вимагають термінових рішень. Саме тому, основою розробки конкретних шляхів соціально економічного розвитку великого промислового міста в сучасний період є чітке усвідомлення розвитку процесів урбанізації і формування новітніх інституціональних структур в містах та регіонах.

Урбанізм, як теорія формування міст і їх значення для конкретної території, розвинене переважно за кордоном. Представлена дана течія в містобудуванні, економічній науці і соціології працями А.Сорія-і-Мате, Ле Корбюзьє, ЛГілберзаймера, Р.Енвіна, Р.Хіллербрехта, К.Доксіадиса і базується на визнанні як прогресивного впливу великих міст на рушійні сили розвитку територій [5].

Формування різноманітних форм власності значно ускладнює економічні процеси, що відбуваються на рівні міста. Той факт, що міста виступають постачальниками робочої сили, багатьох інших ресурсів і, в той же час, основні ринки для збуту продукції, що випускається, зумовлює особливу увагу для підприємців в соціально - економічній сфері на їх території. З іншого боку, добробуту міста все частіше залежить від того, як успішно протікає економічна діяльність на території міста.

Таким чином, необхідно визначити інгредієнти сприятливий інвестиційний та бізнес клімат, знаємо, як залучити інвестиції в місто, як позбавитися від власності міста.

Міста є форма місцевого форм розвитку продуктивних сил. Міст, як центри промислового виробництва, як двигун економічної діяльності та економічних можливостей. Формування міста, як місцеві господарського комплексу, як промислові сайт на сучасному етапі стає основним питанням, тому що, коли економіка є дуже високим ступенем невизначеності у виборі цієї стратегії.

Місто є складна система, що складається з декількох підсистем, між собою у певні зв'язки та зв'язків. Місто являє собою цілісну кластери економічної освіти. Соціальні процеси в сучасному суспільстві є більш територіальних вимір, роль форм територіальних організації і, перш за все міст.

Оптимальне поєднання промислових та територіальної принципи організації суспільного виробництва має важливе значення для раціонального розподілу продуктивних сил у регіоні.

Сучасні міста залучені в складні суспільні процеси, які в науковій літературі отримали назву «глобалізація». На зміну старому поділу праці, заснованого на спеціалізації по регіонах, приходять новий поділ, яке базується на конкретних процесах, внаслідок чого виробництво поширюється на все більш, широке коло регіонівсвіту.

Процеси урбанізації привели до виникнення нових п'яти типів міст.

Першим є місто - штаб-квартира. До таких міст відносяться центри, в яких розгортається адміністративна діяльність транснаціональних корпорацій, орієнтованих на міжнародний рівень.

Другий тип міста - інноваційний центр. Так називаються райони зосередження дослідницьких і наукових установ, чії розробки застосовуються де-небудь на виробництвах. Прикладом може служити Кембридж.

Третій тип - центр модульного виробництва. У комплексному міжнародному поділі праці, що існує в даний час, виготовлення деталей і складання виробів відбуваються в різних точках земної кулі. Деякі міста стають місцем проміжних виробничих процесів, розташованих далеко від місця завершення циклу.

Четвертий тип - перевалочний пункт для третього світу, відчуває найсильніше міжнародний вплив серед різних типів міст.

П'ятий тип - місто пенсіонерів. Сьогодні багато хто, вийшовши у відставку, переїжджають в місця з хорошим кліматом.

Глобалізація не лише впливає на формування нових типів міст, а й на зміну темпів і характеру урбанізації в різних регіонах світу (табл. 1).

Таблиця 1. Чисельність населення і розподіл за видами поселення у регіонах світу [6]

Показник	Чисельність населення на середину 2010 р. (млн.чол.)	Прогнозована чисельність населення у 2050 р. (млн.чол.)	питома вага міського населення у сер. 2010р., %
Материк, територія, країна			
Всі країни світу	6892	9485	50
Розвинені країни	1237	1326	75
Країни, що розвиваються	5656	8159	44
Країни, що розвиваються за виключенням Китаю	4318	6722	44
Найменш розвинені країни	857	1710	27
Африка	1030	2084	38
Америка	929	1200	78
Північна Америка	344	471	79
Латинська Америка / країни Карибського басейну	585	668	77
Центральна Америка	153	178	71
Азія	4157	4845	43
Азія (за виключенням Китаю)	2819	3369	41
Європа	739	747	71
Європейський Союз	501	514	71
Австралія и Океанія	37	45	66

Доля жителів Землі, що проживають в містах, за XIX століття зросла лише з 5% до 13%, до 1950 року вона піднялася до 29%, а до 2005 року - до 49%.⁰ За уточненими розрахунками, відмітка в 50%, коли чисельність міського населення порівнюється з чисельністю сільського населення, буде здолана, не в 2007 (за розрахунками 2003 роки), а в 2008 році. Очікується, що до 2030 року питома вага міського населення досягне 60%.

Поряд зі збільшенням абсолютної і відносної чисельності міського населення світу і окремих регіонів, росте його концентрація у великих і надвеликих містах, хоча велика частина міського населення світу як і раніше проживає в містах порівняно невеликого розміру - з числом жителів, що не перевищує 500 тисяч чоловік. Але ця доля поступово зменшується. Вона знизилася з 56,6% в 1975 році до 51,5% в 2005 році, а до 2015 року, за прогнозними розрахунками, опуститься до 50,5% [7].

Протягом останніх десятиріч в Україні, як в цілому у світі, питома вага міського населення лишається стабільно високою (66,9% - у 1989р.; 67,9% - у 1994р.; 67,6% - у 1998р.; 67,4 % - у 2000р.; 67,5% - у 2004р.; 68,1% - у 2007 р.; 68,6% - у 2010р.).

Зростання ролі і значення міст в Україні значно змінює і пріоритети регіонального розвитку. Територіальне розширення міст, зміни у статусі приміських поселень призводять до утворення нових для України територіальних утворень у вигляді міських агломерацій. Сміливо можливо стверджувати, що на базі міст с чисельністю населення понад мільйон осіб (таких як Донецьк, Харків, Київ тощо) розвиваються міські агломерації, які відповідають усім класичним ознакам такого територіального утворення. Традиційно до такі ознак відносять: компактність; доступність у межах 1 – 1,5 години; висока концентрація промислового виробництва і трудових ресурсів; щільність населення, що перевищує середні показники щільності населення на даній території; наявність розвинених транспортних коридорів; тісні економічні та трудові зв'язки; розвинені культурно-побутові, адміністративно-політичні і організаційно-господарські зв'язки; високий рівень функціональної зв'язаності; цілісність ринків праці, нерухомості, землі; правова самостійність поселень; динамічність, здібність до швидкої адаптації.

У 2010р. на планеті існувало понад 459 агломерацій населенням понад одного мільйона чоловік, в яких проживало понад 2/5 всіх городян і 1/5 всього населення планети (табл. 2).

Таблиця 2. Найбільші міські агломерації світу [8]

№	Місто	Населення (2008 г.)	Країна	Регіон Світу
1	Токіо	34 500 000	Японія	Азія
2	Нью-Йорк	21 400 000	США	Північна Америка
3	Сеул	20 250 000	Корея Південна	Азія
4	Мехіко	19 300 000	Мексика	Північна Америка
5	Бомбей	18 950 000	Індія	Азія
6	Сан-Паулу	18 450 000	Бразилія	Південна Америка
7	Осака	17 900 000	Японія	Азія
8	Лос-Анджелес	16 600 000	США	Північна Америка
9	Каїр	14 700 000	Єгипет	Африка

Таким чином, агломерація, що представляє собою організаційно – територіальне утворення, яке виступає об'єктивним проявом процесів урбанізації. Агломерації виступають у формі компактних скупчень населених пунктів, головним чином міських, які призводять до зростання міст й їх переростання в складну багатокomпонентну динамічну систему ізінтенсивними виробничими, трудовими, транспортними і культурними зв'язками.

Таким чином, зростання ролі і значення міст у світі в цілому і регіонах України зокрема потребує зміни у підходах до управління його стратегічним розвитком. Стратегія соціально - економічного розвитку міста повинна бути тим документом, який визначає цілі, завдання основні напрямисоціально - економічного розвитку міста на довгострокову (10 і більше років) перспективу, насамперед як центру економічного зростання регіону. Основне завданнястратегії – це виявлення тих напрямів соціально - економічного розвитку, які приведуть в задані терміни до досягнення основної мети – комплексного регіонального розвитку, визначити принципи реалізації, які задають орієнтири, необхідні для ухвалення стратегічних і оперативних рішень в процесі управління цим процесом. При цьому стратегія виступає з одного боку – адміністративним документом і, в той же час, статусу учасників її розробки і принципу консенсусу, цей документ може розглядатися в ролі суспільного договору міської громади, оскільки в нім йдеться про дії на користь всіх зацікавлених сторін.

Література:

1. Мерлен П. Город. Количественные методы изучения/Мерлен П. - М.: Прогресс, 1977. - 261 с.
2. Лаппо, Г.М. География городов с основами градостроительства/Г. М. Лаппо.-М.: МГУ, 2005-184 с.
3. Озерова, Г.Н. География мирового процесса урбанизации/Г. Н. Озерова, В. В, Покшишевский.-М.: Высшая школа, 2007.-167с.
4. Казанцев, В.И. Социология города/ Казанцев В.И., Светушков М.Г. - Ульяновск: УлГТУ 2004. – 140 с.
5. Вильковский М Социология архитектуры/ М. Вильковский - М.: Фонд «Русский авангард», 2010. - 592 с.,
6. Population Reference Bureau 2010 World Population Data Sheet/ Режим електронного доступу: <http://www.prb.org/>
7. Население и общество/Центр демографии и экологии человека Института народнохозяйственного прогнозирования РАН. - № 481 - 482 10 -23 октября 2011. - Электронная версия бюллетеня/ Режим доступу: <http://demoscope.ru/weekly/pril.php>
8. Principal Agglomerations and Cities/ Режим електронного доступу: www.citypopulation.de

Стаття надійшла до редакції 21.11.2011 р.